

Familia – temelie a virtuților și a legăturii indisolubile dintre soți

Alin-Vasile **GOGA***

Abstract: *The family – the foundation of virtues and indissoluble bond between spouses. One of the many quotable passages from the writings of Saint John Chrysostom is located in his twentieth homily on Ephesians. It reads: “If we regulate our households [properly] ..., we will also be fit to oversee the Church, for indeed the household is a little Church. Therefore, it is possible for us to surpass all others in virtue by becoming good husbands and wives”¹. Most often, this passage has been invoked as proof text supporting high sacramental interpretations of marriage. The aim of the present study is to demonstrate how the family, created by God, is, at the same time, the permanent source of Christian virtues and indissoluble bond between spouses. Living in obedience to God and fulfilling His will, the Christian family is the state of Christianity.*

Keywords: *the traditional Christian family, visions of the Family, state, the contemporary secular culture.*

* PhD Candidate, Faculty of Orthodox Theology at ”1 Decembrie 1918” University in Alba Iulia, Romania.

Introducere

Între Biserică și familie, de multe ori, și pe bună dreptate, s-au făcut asemănări de tipul: familia este Biserica mică și Biserica este familia mare. O Biserică din care lipsește familiaritatea ar putea fi o asociație, dar niciodată Biserică². Tocmai spiritul familiarității este ceea ce exprimă, în modul cel mai pregnant, faptul că membrii Bisericii au o viață comunitară, aspect esențial pentru comunitatea ai căror membri sunt efectiv, și că aceștia sunt mădulare ale Trupului mistic al lui Hristos și, totodată, „un duh cu El” (I Cor. 6, 17)³.

Făcând o paralelă între problema teologică abordată în materialul de față și sistemul medical, putem conchide asupra faptului că raportul dintre virtuți și viața de familie se constituie asemenea ciclului cardiac, format din sistolă și diastolă. Sistola presupune contracția miocardului, pe când diastola se referă la perioada de relaxare a acestuia, la dilatație. Iisus Hristos a asumat în jertfa Crucii întreaga creație. Pe de altă parte, familia este asumată în Taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, familia se contractă și se încarcă „de Hristos”, asistând la un fenomenul pe care l-aș putea denumi *sistola ecclesiei*. Fiind nevoie de dilatație, ea „pompează” în lume „viața sa în Hristos și cu Hristos, condusă de către Duhul Sfânt”, conform spuselor teologului rus Serghei Bulgakov. Această acțiune de „pompare” a valorilor morale hristice din sânul familiei se poate numi *diastola ecclesiei*.

Comuniunea indisolubilă dintre Biserică și Familie – geneza relațiilor interpersonale

În cele ce urmează, asistăm la o comuniune indisolubilă între Biserică și Familie, o comuniune de ajutor reciproc. Harul Mântuitorului Iisus Hristos îi face capabili pe soți să se iubească întocmai cum Hristos

² Gloria H. Albrecht, *Ideals and Injuries: The Denial of Difference in the Construction of Christian Family Ideals*, in *Journal of the Society of Christian Ethics*, 25, 1(2005), Washington (USA), Georgetown University Press, p. 170.

³ Pr. Vasile Răducă, *Familia creștină și riscul secularizării*, în „Lumina de duminică”, 6 februarie 2011, p. 8-9.

a iubit Biserica Sa și, implicit, pe noi. Prin har și prin credință, dragostea conjugală devine dăruire conjugală. Soții se aduc pe sine jertfă pe „crucea familiei”, fiind chemați la o conviețuire impecabilă, sinceră și pentru întreg restul vieții. Darul fiecărui soț către celălalt, implicat în schimbul reciproc de daruri față de soția sa, este iubirea conjugală. Această iubire îi implică pe cei doi într-o cunoaștere reciprocă, astfel încât ei devin „un singur trup” (Fac. 2, 24); devin colaboratorii Logosului în vederea dăruirii de viață unei alte persoane umane, ca rod al dragostei și al unității lor conjugale, sinteză vie și indisolubilă de ființa celor doi, în calitate de tată și mamă.

Familia nu este doar biologie materială, ci și biologie spirituală. Vorbind despre acest tip de unitate specifică familiei, Sfântul Ioan Hrisostom spune: „Când soțul și soția se unesc în căsătorie, ei nu formează imaginea a ceva pământesc, ci a lui Dumnezeu însuși”²⁴. Unitate în multiplu a dogmei trinitare se arată în adevărul vieții conjugale, va spune Paul Evdokimov. „Acolo unde sunt doi, Eu voi fi în mijlocul lor.” Clement Alexandrinul aplică aceste cuvinte căsătoriei. Iar Sfântul Ioan Hrisostom spune: „Cel care nu este căsătorit nu deține în el însuși totalitatea ființei, ci numai jumătatea sa” și în altă parte va spune: „Bărbatul și femeia nu sunt una, ci o singură ființă”²⁵.

Familia – mediul în care se revarsă darurile Duhului Sfânt

Darurile nenumărate și diverse ale Duhului Sfânt sunt înflorirea harului divin în suflet, împrăștierea și personalizarea lui. Darurile Duhului sunt, prin urmare, roadele colaborării concrete a omului cu harul divin, talanții înmulțiți în arșița și sudoarea zilei. Aceste daruri sunt primite prin Taina Mirungerii, Taina pecetluirii cu Duhul Sfânt. Urmând profetului Isaia (11, 2-3), Biserica vorbește despre șapte daruri ale Duhului. Luându-le din Domnul Hristos („din al Meu va

⁴ Sfântul Ioan Hrisostom, P.G. 62, p. 387.

⁵ Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, Traducere de Dr. Irineu Ioan Popa, București, EIBMBOR, 1996, p. 320.

lua”), Duhul le sădește în suflete: „Și Se va odihni peste El Duhul lui Dumnezeu, duhul înțelepciunii și al înțelegerii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al buneii-credințe. Și-L va umple pe El duhul temerii de Dumnezeu”. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, prin darul temerii încetăm să mai păcătuim, iar prin cel al tăriei începem lucrarea virtuților. Celelalte daruri ne conduc spre iluminare.

Roadele Duhului însă, care sunt daruri sporite haric prin lucrarea de sfințire a omului, sunt enumerate de către Sfântul Apostol Pavel: „Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția” (Gal. 5, 22).

Darurile cu totul speciale pe care Dumnezeu le-a dat unor creștini, mai ales la începutul Bisericii pentru nașterea, răspândirea și consolidarea ei, sunt numite harisme (facerea de minuni, proorocia, apostolia etc. – cf. I Cor. 12, 8-10). Lucrând prin minuni ce izbeau ochiul și zguduiau sufletul, harismaticii aveau rolul, aproape constrângător, de a aduce pe cei ce nu credeau la credință. Unele dintre aceste harisme (glosolalia sau vorbirea în limbi, tâlcuirea limbilor) au încetat pentru că și-au atins scopul pentru care au fost date.

În sufletele curate și sfinte nu găzduiesc doar darurile cerești, ci Dăruitorul Însuși, Preasfânta Treime. Dumnezeu ne cere inimile noastre spre a locui El Însuși în ele. Cum El nu vrea din ale noastre, ci pe noi, nu ne dăruiește din ale Sale, ci ni se dăruiește El Însuși, ca „Cel Ce Se împarte și nu Se desparte, Cel Ce Se mănâncă pururi și niciodată nu Se sfârșește și pe cei ce se împărtășesc îi sfințește”⁶.

Sub acest aspect, familia creștină este precedată de Biserică. Ea se constituie ca mare taină în Hristos și în Biserică (cf. Efes. 5, 32). Credința în Hristos, iubirea pentru El și fidelitatea față de învățătura Sa fac din oameni mădulare ale Trupului mistic al lui Hristos. În baza iubirii, a încrederii și a curăției prin care cei doi s-au pregătit pentru

⁶ <http://ziarullumina.ro/darurile-duhului-sfant-82548.html>, accesat în data de 1 martie 2015, ora. 02.35.

căsătorie, în baza fidelității unuia față de altul, soții primesc harul lui Dumnezeu ca să devină un alt fel de unitate funcțională în interiorul Trupului mistic al lui Hristos.

Dacă cei care vor să-și constituie o familie în Biserică vor avea conștiința că sunt organe vii în marele organism al Bisericii, după ce își vor fi constituit familia, vor percepe că aceasta este un alt tip de unitate funcțională în același Trup divin al lui Hristos. Dacă în interiorul familiei soții se vor privi unul pe altul cu ochii cu care Hristos privește mădularele Trupului Său, familia va fi, cu adevărat, locul, spațiul și instituția de bază în care se vor pune în lucrare virtuțile cerești: înțelepciunea, înțelegerea cea mai potrivită dintre soți, buna sfătuire, puterea de a rezista ispitelor pe care nu le-ar putea birui de unii singuri, cumpătarea, bunătatea și altele asemenea lor. În acest fel se va asigura împlinirea celor trei condiții în vederea bunei funcționări a familiei: monogamia, fidelitatea și indisolubilitatea⁷.

Eficacitatea, providențialitatea și utilitatea Bisericii într-o familie, comunitate, națiune depinde, în mare parte, de importanța și rolul pe care i le alocă familiei, și cum administrează și economisește problemele actuale ale familiei, ale societății și, implicit, ale sale.

Virtuțile creștine, mlădițe din trupul hristic al familiei creștine

În ceea ce privește virtuțile creștine, putem afirma faptul că:

„virtutea este un efort de a zugrăvi chipul dumnezeiesc în comportarea și viața noastră. Provenind din latinescul *vir* care înseamnă bărbat, om, bărbăție, tărie, *virtutea* poartă în sine subînțelesul puterii omenești. Virtutea este orientarea obișnuită și fermă a voinței și a întregului caracter de a acționa în feluri specifice și concrete, adecvate celor aflați în procesul creșterii în chipul lui Hristos și *theosis*”⁸.

„Ținta virtuților este eliberarea de patimi sau nepătimirea”⁹.

⁷ Pr. Vasile Răducă, *art. cit.*, p. 9.

⁸ PS Irineu Pop-Bistrițeanul, *Chipul lui Hristos în viața morală a creștinului*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2001, p. 252.

⁹ *Cap. de char. II, 16*; P.G. 90, 988 D; *Quest ad Thalys, q. 55*; P.G. 91, 541 B;

Poruncile și virtuțile sunt „leacuri curățitoare ale stării noastre pătimase”¹⁰. Dacă patimile sunt boli ale sufletului, ce atentează la viața omului, șubrezindu-i trupul și omorându-i sufletul, boli ce se încuibază în inima omului oarecum din afară și datorită lipsei lui de trezvie, virtuțile sunt starea firească de sănătate a sufletului. În timp ce patimile sunt niște „accidente” și adaosuri reproșabile firii omenești, virtutea se află în suflet, în chip firesc. Prin păcat și patimi, omul dobândește o deprindere străină și contrară firii, se află în stare de boală și robie sufletească. Prin virtute, însă, „primim deprinderea noastră proprie, sau ne reîntorcem la sănătatea noastră, ca de la o orbire oarecare, la lumina proprie, sau ca de la o boală oarecare, la sănătatea noastră după fire”¹¹. Lipsa virtuților este, din acest motiv, „maica morții”¹², pe când prezența lor naște nemurirea¹³. Fiecare patimă are o virtute contrară, pe care omul trebuie să o descopere

Cap. de char. II, 34; P.G. 90, 996 B; Cap. duc. I, 32; P.G. 90, 1096 A, apud. PS Irineu Pop-Bistrițeanul, op. cit., p. 253.

¹⁰ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfințele nevoițe*, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul X, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1981, p. 477: „De aceea ne-a dat nouă poruncile Lui de viață făcătoare, ca pe niște leacuri curățitoare ale stării noastre pătimase. Căci ceea ce sunt leacurile pentru trupul bolnav, aceea sunt poruncile pentru sufletul pătimas. Și e vădit că poruncile s-au dat împotriva patimilor, spre tămăduirea sufletului care a căzut.”

¹¹ Ava Dorotei, *Ale celui între sfinți, părintele nostru Dorotei. Felurite învățături lăsate ucenicilor săi când a părăsit mănăstirea Avei Serid și a întemeiat cu ajutorul lui Dumnezeu mănăstirea sa, după moartea Avei Ioan, proorocul, și după tăcerea desăvârșită a Avei Varsanufie*, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul IX, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1981, p. 594-595.

¹² Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul IV, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1981, p. 18.

¹³ *Ibidem*.

și să o lucreze până la desăvârșire. Înaintearea în lucrarea acesteia înseamnă, în același timp, distrugerea patimii contrare. Lupta împotriva patimilor, pentru dobândirea și practicarea virtuților, aduce în sufletul celui duhovnicesc adevărata fericire, întrucât „virtutea este cu mult mai vrednică de cinste decât bogăția”¹⁴.

Virtuțile sunt în număr de șapte, iar Sfântul Maxim Mărturisitorul le prezintă în următoarea ordine: credința, frica, înfrânarea, răbdarea, speranța, nepățimirea, iubirea. Toate acestea însă sunt în strânsă legătură cu postul, paza minții, rugăciunea, citirea pioasă, răbdarea necazurilor, pocăința și lacrimile, atitudinea blândă și duhul umilit. Începutul tuturor virtuților îl constituie credința, iar, la sfârșit, se află iubirea¹⁵.

Raportul dintre virtuțile omului singur și virtuțile dobândite în familie

În sânul familiei, fără să se facă abstracție de vreuna din calitățile și funcțiile firii umane ale soților, aceștia dobândesc capacitatea de a-și depăși natura lor proprie prin împrumutarea unor virtuți pe care le pot dobândi doar în mod colectiv, nicidecum singuri și lipsiți de harul lui Dumnezeu¹⁶. În starea sa naturală (mai degrabă denaturată prin păcatul protopărintesc), omul nu este altruist și nici generos, nici smerit, întrucât el dorește să domine, fie că se află în individualismul său intim, fie că se află în societate. Acest spirit de dominare a celuilalt manifestat prin nesinceritate atrage după sine o cultivare a infidelității și a aventurilor sentimental-erotice. Solidaritatea cultivată în diferite forme extra-ecclesiale nu e decât dovada manifestată într-un mod deghizat a instinctului conservării speciei.

¹⁴ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, în *Filocalia sfintelor nevoințe ale desăvârșirii*, volumul I, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1981, p. 217.

¹⁵ *Cap. de char. 1, 1-2*; P.G. 90, 961 AB, apud. PS Irineu Pop-Bistrițeanul, *op. cit.*, p. 254.

¹⁶ Isaac Jesuvi Julius, *Globalization and Christian ministry to the family*, în *Ogbomoso Journal of Theology*, 10 Dec. 2005, Nigeria, p. 156.

Familia, care a primit harul lucrător al Sfântului Duh ca urmare a mijlocirii Bisericii, se alcătuieste din membri care au renunțat întru totul la egoism; altruismul atrage după sine conștiința însemnătății unui soț pentru celălalt în întreaga iconomie a lui Dumnezeu. În această familie se vor naște virtuțile: iubirea sinceră, totală și jertfelnică, îngăduința, fidelitatea, înțelegerea celuilalt, ascultarea, participarea neegoistă la fericirea celuilalt, smerenia, rugăciunea continuă și în comun etc., sub forma unor daruri venite de Sus. Toate aceste virtuți, dobândite colectiv, constituie tot atâtea moduri de depășire a condiției naturale ale omului. În cadrul familiei, omul este parte constituantă a unui sistem de relații pe care nu le poate cunoaște decât cel care își întemeiază familia. Supuse unei atente analize, virtuțile, care se reîntâlnesc în familia binecuvântată de către Dumnezeu și care fructifică această binecuvântare, sunt aceleași cu virtuțile membrilor conștient-activi ai Trupului hristic. Din acest motiv, Sfântul Ioan Gură de Aur a denumit familia, pe bună dreptate, „biserica din casă”¹⁷. În familie sunt cultivate o serie de virtuți care sunt întâlnite doar de către cei care au ales să își trăiască viața în altruismul familial.

Atât familia, cât și Biserica au un rol esențial în perpetuarea și menținerea vie a credinței. Viața aduce cu ea multe valuri și curenți, unii se lasă în voia acestora, alții însă aleg să le înfrunte. De-a lungul istoriei, Biserica a reprezentat „o stâncă a ordinii”¹⁸ în lumea aceasta aflată într-o permanentă schimbare și trecere. În fața acestor realități, Biserica poate fi soluția, iar aceasta nu poate fi alta decât cea a Mântuitorului, pentru că „Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este același” (Evr. 13,8). Soluția propusă de către Fiul lui Dumnezeu este familia monogamă, creștină, fondată pe unirea dintre un singur bărbat și o femeie, unire care nu se numește nici individualism, dar nici colectivism, ci comuniune în iubire. Ea este cadrul în care se

¹⁷ Pr. Gleb Kaleda, *Biserica din casă*, trad. din limba rusă de Lucia Ciornea, București, Editura Sophia, 2008, p. 7.

¹⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, p. 53.

formează generațiile viitoare de oameni, este locul în care se formează personalitatea și care alcătuiește firescul legăturii dintre soți.

Familia este templul sfânt, o vistierie a plinătății virtuților creștine. Ea este, în egală măsură, o celulă din care s-a născut și pe care se fondează societatea oamenilor, dar și o comunitate eclezială, mărturisitoare a Împărăției lui Dumnezeu. O viață creștină presupune ca membrii familiei creștine să facă cel puțin patru lucruri împreună: să se roage acasă, să stea la masă, să participe duminica la Sfânta Liturghie și să petreacă timpul cu folos, în cadrul unei destinderi agreabile. Acest lucru presupune ca membrii familiei, înainte de a fi soț și soție, fiu și fiică, să fie buni prieteni¹⁹. Sfântul Ioan Gură de Aur, neîntrecut rapsod al familiei creștine, considera că Dumnezeu ne-a creat în așa fel încât să avem nevoie unii de alții, să nu putem trăi fericiți decât în comuniune de simțire și trăire și de aici și înalta exprimare a Sfântului Părinte, care socotea că „mai bine ne-ar fi de a trăi în întuneric decât de a fi fără prieteni”²⁰.

În lumina credinței creștine, soții își sunt unul altuia dar și binecuvântare. Astfel, pentru un soț dreptmăritor, soția sa reprezintă cea mai frumoasă binecuvântare pe care Dumnezeu-Iubire i-o poate oferi bărbatului, pentru ca aceasta să îi împodobească viața și sufletul cu trăsăturile legate de „eternul” ei feminin: căldura sufletească, bunătatea, delicatețea, sensibilitatea, fiind sprijin și ajutor pe valurile atât de involburate ale vieții prezente, către țărnul mântuirii. Sau,

¹⁹ Lisa Sowle Cahill, *A Christian Social Perspective on the Family*, in *The Mennoite Quarterly Reviews*, 75, Nr. 2, April, the Goshen College (USA), 2001, p. 161.

²⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau Explicarea Epistolei I către Tesalonicieni. Omilia II*, în volumul *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Coloseni, Corinteni, I și II Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel*, traducere din limba elină, ediția Oxonia, 1855, de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1905, p. 179, în volumul *Lumina Sfințelor Scripturi* (Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur), antologie și studii introductive Drd. Liviu Petcu, vol. II (Î-Z), București, TRINITAS, 2007, p. 682.

în exprimarea aceleiași mare Sfânt Părinte, soția sau femeia trebuie să fie soțului ei „cea mai puternică doctorie de veselie”²¹, „tovarășul vieții și al corabiei acesteia”²², „port” și „liman” bărbatului ei.

Concluzii

Omului trebuie să îi fie trezită și activată conștiința, el trebuie să realizeze că este un *imago Dei*, iar această idee nu constituie o aprofundare, o noutate sau o reușită teologică, ci este un dat și o constantă în istoria umanității în general²³. Realitatea după care se conduce lumea devine, din ce în ce mai mult, ancorată într-o altă modă decât „moda lui Dumnezeu”.

Virtuțile ajută la purificarea persoanei și a simțurilor, mintea conlucrează cu inima, logicul cu sentimentalul, iar omul se îndumnezeiește prin conlucrarea sa cu harul divin. Prin exercitarea tuturor virtuților ele se completează unele pe altele formând un tot unitar. Prin voia sa liberă, cu care a fost înzestrat de la creație, omul se află și este liber să aleagă între a deveni „rob patimilor” și a nu se pleca lor; are puterea de a alege între păcat și virtute, aceasta din urmă fiind singura în stare să-i dăruiască omului „cununa nemuririi”²⁴.

²¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia XXVI*, în *volumul Comentariile sau Tâlcuirea Epistolei întâi către Corinteni a celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Hrisostom, Arhiepiscopul Constantinopolului*, ediție revizuită de Constantin Făgețean, București, Editura Sophia-Editura Cartea Ortodoxă, 2005, p. 279.

²² Idem, *Omilia XXVI*, în *vol. cit.*, p. 280.

²³ Pr. George Remete, *Ființa și credința*, Vol. 2, *Persoana*, București, Editura Paideia, 2015, p. 762.

²⁴ Sfântul Antonie cel Mare, *Învățăături despre viața monahală*, în *Filocalia sfințelor nevoințe ale desăvârșirii*, volumul 1, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a IV-a, București, Editura Harisma, 1993, p. 32: „Dacă vrei, ești rob patimilor; și iarăși, dacă vrei, ești liber să nu te pleci patimilor fiindcă Dumnezeu te-a făcut cu voie liberă. Iar cel ce biruie patimile trupului se încununează cu nemurirea. Căci de n-ar fi patimile, n-ar fi nici virtuțile, nici cununile dăruite de Dumnezeu celor vrednici dintre oameni”.

Izvorul suprem al virtuților este Dumnezeu, iar familia, în calitate de chip și asemănare a lui Dumnezeu prin unirea celor doi soți într-un singur trup, nu poate să fie altceva decât izvor și mărturie, la rândul ei, de virtuți creștine. În mod logic, între bărbat și femeie nu există egalitate, cred că nici Dumnezeu nu a intenționat să fie așa. Cei doi sunt nesfârșiți de inegali și diferiți, întrucât fiecare are marea sa chemare și menire, funcțiile sale. El și ea sunt poli diferiți. Plusul nu poate fi egal cu minusul, dar tocmai din această cauză are loc atracția dintre ei. Este imperios ca legătura celor doi să fie ancorată în Dumnezeu, iar ei să fie un veșnic izvor de virtuți creștine, pe care să le mărturisească „până la marginile pământului”, doar așa familia va fi temelie a virtuților și a legăturii indisolubile dintre soți.

Bibliografie:

Cărți:

1. Albrecht, Gloria H., *Ideals and Injuries: The Denial of Difference in the Construction of Christian Family Ideals*, in *Journal of the Society of Christian Ethics*, 25, 1 (2005), Washington (USA), Georgetown University Press, p. 170;
2. Ava Dorotei, *Ale celui între sfinți, părintele nostru Dorotei. Felurite învățături lăsate ucenicilor săi când a părăsit mănăstirea Avei Serid și a întemeiat cu ajutorul lui Dumnezeu mănăstirea sa, după moartea Avei Ioan, prorocul, și după tăcerea desăvârșită a Avei Varsanufie*, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul IX, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1981;
3. Cahill, Lisa Sowle, *A Christian Social Perspective on the Family*, in *The Mennoite Quarterly Reviews*, 75, Nr. 2, April, the Goshen College (USA), 2001;
4. Evdokimov, Paul, *Ortodoxia*, Traducere de Dr. Irineu Ioan Popa, București, EIBMBOR, 1996;
5. Julius, Isaac Jesuvi, *Globalization and Christian ministry to the family*, in *Ogbomoso Journal of Theology*, 10 Dec. 2005, Nigeria;
6. Kaleda, Gleb, *Biserica din casă*, trad. din limba rusă de Lucia

- Ciornea, București, Editura Sophia, 2008;
7. Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul I, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1981;
 8. Pop-Bistrițeanul, PS Irineu, *Chipul lui Hristos în viața morală a creștinului*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2001;
 9. Remete, George, *Ființa și credința*, Vol. 2, *Persoana*, București, Editura Paideia, 2015;
 10. Sfântul Antonie cel Mare, *Învățăături despre viața monahală*, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul I, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Ediția a IV-a, București, Editura Harisma, 1993;
 11. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia XXVI*, în volumul *Comentariile sau Tâlcuirea Epistolei întâi către Corinteni a celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Hrisostom, Arhiepiscopul Constantinopolului*, ediție revizuită de Constantin Făgețean, București, Editura Sophia-Editura Cartea Ortodoxă, 2005;
 12. Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfințele nevoițe*, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul X, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1981;
 13. Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, în *Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul IV, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, 1981;

Articole:

1. Răducă, Vasile, *Familia creștină și riscul secularizării*, în „Lumina de duminică”, 6 februarie 2011.

Surse web:

1. <http://ziarullumina.ro/darurile-duhului-sfant-82548.html>.